

A LEXIKONÍRÓ SZOMORÚSÁGA

B Á N Y A I J Á N O S

Az utóbbi években a jugoszláviai magyar irodalomtudomány legfontosabb vállalkozása Gerold László *egyszemélyes* irodalmi lexikona, a *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)* címet viselő kiadvány. Bori Imre *A jugoszláviai magyar irodalom története (1998)* az irodalmi élet részleteit is feltáró, összefoglaló munkájával együtt mostantól az irodalmi lexikon megkerülhetetlen útmutatója mind irodalmi múltunk feltárásának, mind az irodalomértés (kritikai és történeti) gyakorlatának. Mostantól együtt vehetjük kézbe tehát irodalmunk teljességre törekvő adattárát és irodalmunk múltját meg jelenét egyformán számon tartó történetét. És ebből következően nyomban feltehető a kérdés: mi mondható most, ezen tényismeret és történeti gazdagság birtokában, a jugoszláviai magyar irodalomról, természetéről és jellegéről, múltjáról és jelenéről, önismeretéről és értékrendjéről, művelődés(történet)i szerepéről, valamint arról, hogy van-e és milyen jövőképe van a jugoszláviai, vagy mondjam inkább így: vajdasági magyar irodalomnak, mint az egyik, indulásakor hátrányos helyzetűnek vélt kisebbségi magyar irodalomnak? Nem tudok választ adni ezekre a kérdésekre. Nincs is szándékomban. Csak arra hívom fel a figyelmet, hogy Bori Imre irodalomtörténete és Gerold László irodalmi lexikona nyomán, a belőlük leszűrhető sokfelé ágazó tapasztalatok alapján valóban elgondolkodhatunk, nem először és nem is utoljára, a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom, irodalmi élet, és – természetesen íróink, költőink – sorsa felett. Ha egy irodalmi

lexikon azon kívül, hogy az irodalom immár nélkülözhetetlen adattára, egyben az irodalom létezése alapkérdéseinek megválaszolására is kész-teti olvasóját és használóját, akkor máris kimondható, többet nyújt, mint amennyi hasonló adattároktól elvárható.

Gerold László *szertői* irodalmi lexikona a vajdasági, majd jugoszláviai, most ismét (talán) vajdasági magyar – kisebbségi – irodalom viszonylag „rövid” élete első (bő) nyolc évtizedét dolgozza fel irodalmi adatok és tények bőséges közreadásával. Írói portrék megrajzolásától, az irodalom életének és történetének értékelésétől, értékrendek kialakításától azonban, jó érzékkel, eltekint. Mert szándéka szerint az adattisztelet pozitív(ista) módszerét követi, az irodalmi anyag poétikai és kritikai elrendezését másokra bízta. Nem mintha a lexikon szerzője, alapos tudományos felkészültségével, széles körű tényismeretével, sok éve tartó kritikusi tevékenysége tapasztalatai alapján mindezt nem tehette volna meg. Sokkal inkább megtehetette volna, mint a lexikon akárhány, nyilván nagyban készülődő, jegyzetelő és füstölgő hibavadász olvasója . . .

Mert nyilván vannak hibái meg következetlenségei, mulasztásai is a lexikonnak, rámutat majd ezekre a lexikonkritika. De teljes bizonyossággal állítható, hogy elévülhetetlen érdemei vannak. S most ezekről kell elsősorban beszélni. Annál is inkább, mert Gerold a lehetséges utak közül a nehezebbet választotta. Úgy írt *egyszemélyes* és *szertői* lexikont, hogy az adatok elsőbbségét tekintette önmaga számára kötelezőnek.

Nem volt könnyű dolga, hiszen Gerold László (irodalom)kritikus is, és az irodalomról (könyvekről, írókról) ítélni szokott, az ilyen lexikonban viszont az ítéletnek nincs, csak az életrajzi és a bibliográfiai adatnak van helye. Ennek megfelelően Gerold László jugoszláviai magyar írónak tekint mindenkit, aki 1918 után, az elkövetkező nyolc évtizedben irodalmi tevékenységet fejtett ki az egykori Jugoszlávia területén, és legalább egy könyv szerzője. Függetlenül attól, hogy miként ítélt róla az irodalomtörténet és irodalomkritika. Kivételek is vannak, hiszen nem minden író, költő érkezett könyvet (is) kiadni, és vannak, akik (kritikusok, kiadók, szerkesztők) fontos (vagy kevésbé emlékezetes) szerepet tölthettek be az irodalom életében, könyvig azonban nem jutottak, legfeljebb mások könyvét adták ki, bírálták vagy terjesztették. Minthogy kivételek, számukra is jut (juthat) hely az irodalom lexikonában. Meg azoknak is, akik az irodalom életének nélkülözhetetlen intézményeit,

kiadókat, lapokat és folyóiratokat, könyvtárakat és könyvkereskedéseket, nyomdákat alapítottak, tartottak fenn és fejlesztettek. Hiszen arról sem kell, persze, meglepedkezni, hogy nincs irodalom intézményes keretek nélkül, az intézmények és az irodalom élete gyakran egybeesik, máskor összeütközésbe kerülnek egymással, de mindenképpen együvé tartoznak. Ha most még kevesen is vannak a lexikonban az irodalomhoz tartozó nem irodalmárok, egy elkövetkező kiadásban mindenképpen helyet kapnak majd . . . Természetesen semmit sem hiányolok, hiszen Gerold László nem művelődéstörténeti, hanem irodalmi lexikont írt, ezért az irodalmi élet adatait szándékának megfelelően szelektálta. Szelekciójának szempontjaihoz természetesen hozzá lehet szólni. A közölt adatok között, valószínűleg, hibát is lehet találni. Annak, aki hibára akad Gerold László munkájában, nem tudok mást javasolni, csak azt, hogy próbálja meg, csinálja utána, lehetőleg hibátlanul . . .

Gyakran meg szoktunk feledkezni arról, hogy egy irodalom- és művelődéstörténeti jelentőségű mű kiadásához a szerzőn kívül kiadóra és szerkesztőre is szükség van. A szerkesztőre, aki a szerzőt biztatja és noszogatja, a kiadóra, aki bizony türelmesen vár a kéziratra. Gerold László jól járt, szakavatott szerkesztővel dolgozhatott, és jó kiadója volt.

De nem állok meg itt, ahol valójában megállhatnék. Kertész Imre a napokban idézte Fernand Braudel francia történészt, aki azt gondolta, „a fontos történelmi esemény onnan ismerszik meg, hogy folytatása van”. A neves történész gondolata ennek a jegyzetnek az elején feltett kérdésekre mutat. E kérdések közül is elsősorban arra, amely a jugoszláviai magyar irodalom jövőképeire kérdez rá. Hogy van irodalmi múltunk (is), azt meggyőzően bizonyítja Bori Imre irodalomtörténetével együtt Gerold László lexikona. Ám, hogy van-e irodalmunknak jövője, az nyilván abból derül majd ki, hogy mi következik a lexikon és az irodalomtörténet után. Hogy Gerold László lexikona után lesz-e itt még *irodalom*, vagy csak írók, költők lesznek, hogy lesz-e *irodalmi élet*, vagy csak folyóiratok és kiadók lesznek. Nem vagyok borúlátó. Csak azért kérdezem ezt magamtól és másoktól (is), mert a *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)* pontot tett egy életszakasz, az irodalom életrajza valamely fontos eseménye után. És a lexikoníró szomorúsága is abból ered, hogy nem tudhatja, és olvasói meg hibavadászai sem tudhatják, mi következik a pont után.

Mégis, talán, egy új bekezdés.

Egy új bekezdés, amely a lexikon olvasói tapasztalata alapján arról is szólhat – már Bori Imre irodalomtörténetében is felsejlett, a lexikon adathalmazával bizonyítást nyert –, hogy a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom, az itteni *magyar írás* egész története, írók és művek életrajza, kevés sikeres és sok sikertelen irodalmi meg kulturális kezdeményezés, minden tehát, ami irodalmunk életét és természetét bizonyítja, valójában egy állandó, soha meg nem szűnő és soha el nem felejthető *identitáskeresés*. Az identitás mindig a különbözőzés felismerésének és tudatosításának függvénye. Annak van saját arculata, ami különbözik, mert a különbözőzés teszi számára lehetővé az emlékezést és a beszélgetést, a kölcsönösséget és az önbizalmat. Az identitás(keresés)t nem az önelégült elzárkózás vezérli, sokkal inkább a megmaradás esélyének választása. Eközben azt is jó tudni, hogy a veszélyek és a veszélyeztetettség érzése gyakran nem lankasztó, hanem – ellenkezőleg – értékek létrehozására serkentő. Mert minden identitás(keresés) egyúttal értékteremtés is. S nem mindegy, hogy milyen értékeket termel. Ezért mondható, hogy a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom története és életrajzának most egybegyűjtött, lexikonba rendezett dokumentumai egyben a provinciálissal, a banálissal, a triviálissal való nem szűnő és nem is szüneteltethető szembenállás, mint a kisebbségi irodalom, kisebbségi írók és költők, olvasók és gondolkodók permanens identitáskeresésének ténye is.

Azt akarom ezzel bizonyítani, hogy Gerold László szerzői lexikona, ha figyelmesen és elfogulatlanul olvassuk, többet nyújt, több kérdést tesz fel és több kérdésre válaszol . . . Szándékosan hagyom félbe a mondatot, jelezve, hogy a nagy teljesítmények valóban azon mérhetők, ami utánuk következik: a lexikon után a jugoszláviai (vajdasági) magyar irodalom, mint kisebbségi irodalom önmegértésének, identitáskeresésének és értékrendjének egy új, egyelőre homályos fejezete . . . Amelynek lesz, lehet még folytatása.